

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שישו שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת וישב

יום א' י"ז כסליו-שבת כ"ג כסליו תשפ"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת זבחים פ"ד צ"י

דף פ"ד ע"א

מנחה הבאה בפני עצמה, לדברי כולן לא תרד, לדברי רבי יוסי הגלילי ור"ע תרד; מנחה הבאה עם הזבח, לדברי ר"ג ורבי יהושע לא תרד, לדברי כולן תרד; נסכים הבאין בפני עצמן, לדברי כולן ירדו, לדברי ר"ג ור"ש לא ירדו; נסכין הבאין עם הזבח, לדברי כולן ירדו, לדברי ר"ג להודיה לא ירדו.

מצאנו בסוגיא חמש דעות בענין קידוש המזבח, לפי הלימוד שלמד כל אחד מהפוסקים, דלרבן גמליאל במשנה כל דבר הראוי למזבח אם עלה לא ירד, ורק קמצים של מנחה שלא קדשו בכלי אינם בכלל זה. ולדעת רבי יהושע רק דברים שמוקטרים על המזבח אם עלו לא ירדו, אבל דברים שאינם מוקטרים, כגון נסכי יין, אם עלו ירדו, וכמובן שקמצים הנ"ל שאינם ראויים למזבח כלל אם עלו ירדו. ודעת רבי שמעון שכל דבר הראוי למזבח אם עלה לא ירד, בתנאי שהוא בא בגלל עצמו, אבל דבר שבא מחמת אחרים, כגון מנחה הבאה עם הזבח או נסכים הבאים עם הזבח, אף אם באים בפני עצמם לאחר זמן, ירדו. ולדעת רבי יוסי הגלילי דין זה נאמר רק בזבחים, ולא במנחות וקרבנות עוף, ולדעת רבי עקיבא נאמר גם בקרבנות עוף.

והרמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה ג'] פסק להלכה כרבי יהושע, וז"ל, שכל הראוי לאשים אם עלה לראש המזבח לא ירד, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש, יכול אף על פי שאינו ראוי, תלמוד לומר היא העולה על מוקדה, מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד אף כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד.

והקשה רבינו הגר"ח על מה שכתב הרמב"ן בספר המצוות [בהוספות ל"ת ד] דבפיגול ושאר הפסולין איכא

איסור על ההקטרה משום לא תזבח כל דבר רע, האיך יתכן כאן איסור כנ"ל, דהלא פיגול הוא מדברים שאם עלו לא ירדו, וכיון דחל דינא דעלו לא ירדו, א"כ למה יהיה חיוב משום בל תקטירו, דהרי מה שמעלהו על המזבח אין בזה לא דלא תקטירו, ואחרי שעלה הרי כבר חל הדין דאם עלו לא ירדו, וא"כ לא שייך מלקות משום בל תקטירו וצ"ע.

והנה ענייני המזבח המקדש את מה שעלה עליו מוזכרים בכמה מקומות בתלמוד, ובעיקר לענין שחוטו חוץ, דכל דבר שדינו שאם עלה לא ירד הרי הוא מוגדר כראוי לבא לאהל מועד, וממילא אם הקריבו בחוץ חייב עליו כרת. וכאן במכילתין הלכותיו הן בדפים מתחילת הפרק עד דף פ"ח [ע"א], ומשם עד סוף הפרק מתבארים הלכות כלי שרת, שגם הם מקדשים את הניתן בתוכם, למה שיתבאר שם, וכאן נביא את עיקרי הדברים העולים מהסוגיות בדפים הנ"ל.

מה במזבח מקדש וכיצד

לקמן [פ"ז ע"א] אמרינן, תנו רבנן הנוגע במזבח אין לי אלא מזבח, כבש מנין ת"ל את המזבח, כלי שרת מניין ת"ל כל הנוגע בהם יקדש. ע"כ. מכאן משמע שמספיקה נגיעה כדי להכשיר העלאת פסולים, או אף איסור הורדה כמו שיבואר לקמן. ובפשטות הכונה שהקרוב מונח על גבי המזבח או על גבי הכבש, אך לא התבאר מה דין נגיעה מן הצד, ובפשטות הוא הדין לנגיעה מן הצד, וכן נקט המקדש דוד [סימן ד']. אמנם לכאורה אין מציאות שתהיה בזה נפקא מינה, דהרי קיימא לן דאם ירדו לא יעלו, ובפשטות היינו שאסור להחזירם באופן שהם פסולים, ואם כן ברגע שיגע באותו קרבן ויפרידו מהכבש או המזבח הרי הוא בכלל כיון שירד שוב לא יעלה, ולהקטירו במקומו כשהוא נוגע מן הצד לכאורה

כולל ומכון ראש פינה:

אין מציאות, דהרי אינו על גבי המזבח, ולא משכחת לה רק למאן דאמר שהרצפה נתקדשה שאז אפשר יהיה להקטירו במקומו בזמן שהוא נוגע במזבח, או הכבש.

ולענין קדושת המזבח כשהקדשים נמצאים עליו אך אינם נוגעים בו, אמרינן לקמן [פ"ה ע"א] דפשוט דאזיר מזבח כמזבח דמי, באופן שהאדם עומד על גבי המזבח ואוחז את הקדשים בידו, והנחת גופו בראש המזבח כהנחת קרבן דמי, אבל מבעיא לן באופן דקאי אארעא ותלינהו בקניא באזיר המזבח. מיהו הרמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה י"ב] כתב בסתם ואזיר מזבח כמזבח, ולכאורה קאי בכל אופן, אך לכאורה לא מסתבר הואיל וסיים בתיקו. והכסף משנה כתב דלא חילק אף דהוי בעיא דלא איפשיטא, דאזלינן לחומרא ולא תרד. אמנם אכתי קשה, דתינח דלא תרד, אמנם לכאורה יש איסור להקטיר פסולים על גבי המזבח כשאינם ראויים, והאיך יעשה זאת בידים, וצ"ע. והר"י קורקוס נקט באמת דלרמב"ם בכל אופן לא ירדו מעיקר הדין דהבעיא נפשטה ממקומות אחרים.

והנה לדעת רבי יהודה אפשר להקטיר על הרצפה, ולפי זה היה צריך להיות שכל הפסולים תמיד יוקטרו, דכל הרצפה דינה כמזבח ולעולם לא תמצא שירדו מעל המזבח. אמנם כתבו תוספות בכמה מקומות שיש לומר דגם למאן דאמר זה לא נתקדשה הרצפה לענין להכשיר פסולים, אלא רק להקטרה.

והנה יש לדון ולחקור מה גורם את האפשרות להקטיר את הפסולים, האם הוא משום שהוא מקום הקטרה, וכיון שבא למקום ההקטרה נעשה לחמו של מזבח כמו שכתב רש"י, ולפי זה אין לחלק בין פסולים לכשרים, דכיון שהרצפה היא מקום הקטרה ממילא תכשיר גם פסולים, או דבעינן שיהיה שם מזבח כדי להכשיר פסולים, ולכן בעינן ריבוי מיוחד שגם הכבש מקדש, ואם כן יש לומר דאין שם מזבח על הרצפה אף שהיא כשירה להקטרה. אמנם כתבנו כבר בעבר דלכאורה דין הכשר רצפה הוא מדין מזבח, דהוי כאילו המזבח רחב לרוחב כל הרצפה, וכשר משום שסוף סוף יש למזבח כבש וסובב וקרנות, ולפי זה לא אתי שפיר מה שכתבנו. ונצטרך לומר לפי הנ"ל שיש אופן לקדש שיועיל לכשרים ולא לפסולים, וזה תימה, וצ"ע.

לענין מה נאמר שהמזבח מקדש את הראוי לו

והנה לשון המשנה [לעיל פ"ג ע"א] המזבח מקדש את הראוי לו. ע"כ. ולא הוזכר לענין מה מקדש, רק רש"י פירש שם וז"ל, אפילו דבר פסול שעלה למזבח קדשו המזבח ליעשות לחמו ואין מורידין אותו. ע"כ. ובאמת במשנה הבאה אמרו אלו אם עלו לא ירדו הלן, והיוצא, והטמא, ושנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכו', משמע שבאמת מדובר בפסולים דוקא. אמנם בסיפא איתא עולה

שעלתה חיה לראש תרד, שחטה בראש המזבח יפשיט וינתחה במקומה, ובגמרא איתא לסברא אחת דמדובר בעולה כשירה, וכן לקמן [פ"ה ע"א] אמר עולא אימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמן לא ירדו, נעשו לחמו של מזבח. ומשמע שזה פסולם, שעדיין לא נזרק דמן, ולכאורה לא מובן, מה הפסול, הרי יכולים לזרוק את הדם בכל עת ובכל שעה, וברש"י משמע להדיא דמדובר שיש דם לזריקה, ואם כן מה הפסול שצריך להכשיר כאן. ובפירושו למסכת מעילה [ז' ע"ב, כידוע הפירוש למסכת מעילה אינו מרש"י] איתא הכי להדיא וז"ל, כי הדר וזריק הדם לאחר העלאת אימורין הויא זריקה ולא ירדו. ע"כ. אמנם מדבריו משמע שיש פסול בעצם ההעלאה לראש המזבח שאלמלי קדושת המזבח לא היה מועיל להם הזריקה, וצ"ע מה הפסול.

והרמב"ם נקט דבמשנה יש שתי הלכות, הלכה אחת שכל דבר העולה על המזבח, אם הוא ראוי לו לפי ההגדרות שהבאנו לעיל, אסור להורידו מעל המזבח, ואף שהוא כשר לחלוטין ומותר לחזור ולהעלותו, יש איסור בפני עצמו להורידו מעל המזבח, ויש עוד הלכה לענין שאם העלה פסולים על המזבח הרי המזבח מכשירם להקרבה, והכל מדין לחמו של מזבח, דז"ל הרמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה ב'] עולה ששחטה בראש המזבח, או ששחטה למטה והעלה אותה לראש המזבח, יפשיט אותה וינתחנה במקומה, ומוריד הקרבים ומדיחן למטה, וחוזר ומעלה אותן ומוריד העור ונותנו לכהנים.

[הלכה ג'] וכן זבחים שחוטמים שעלו לגבי המזבח, מפשיטין ומנתחין במקומן ומוריד הקרבים ומדיחין במים וחוזר ומעלה אותן ומוריד את העור ואת הבשר ונותנו לבעלים וחוזר ומקטיר את השאר, ומפני מה לא יוריד הכל אלא יפשיט וינתח בראש המזבח, שכל הראוי לאשים אם עלה לראש המזבח לא ירד, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש, יכול אף על פי שאינו ראוי, תלמוד לומר היא העולה על מוקדה, מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד אף כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד. [ה"ב] ואזיר מזבח כמזבח, ואימורי קדשים קלים שהעלן קודם זריקת דמים לא ירדו, שהרי נעשה לחמו של מזבח.

ולפי הרמב"ם הכל מתפרש כפשוטו, דאף שמדובר בכשרים, מכל מקום יש הלכה שאסור להורידם מעל המזבח, ולכן צריך אף להפשיטם ולנתחם בראש המזבח, רק את הקרביים שאי אפשר להדיחם בראש המזבח יוריד וידיח ויחזירם למעלה, מה שאין כן בפסולים דמבואר לקמן [פ"ה ע"א] דמורידים ומדיחם ואינו מחזירם.

ודעת רש"י דמה שאמרו [פ"ד ע"א] שעולה יפשיט וינתח בראש המזבח היינו שאינו חייב להורידה, דכתב וז"ל [פ"ה ע"א ד"ה ומשני הא], הא קמ"ל דהיכא דשחטה בראש המזבח לא צריך לאחותה ואסוקה ואף על גב דהדר סלקא אלא מפשיטה בראש המזבח. ע"כ. הרי שלא נקט

איסור בדבר זה, שהוא לשיטתו שלא נאמר דין קידוש מזבח רק לענין פסולים שלא ירדו. אמנם אין לנו ראייה מפורשת לדעת רש"י בזה, ואדרבה, יש שדייק מלשון רש"י שהבאנו לעיל שכתב אפילו דבר פסול שעלה למזבח קדשו המזבח ליעשות לחמו ואין מורידין אותו. ע"כ. דנשמע מכאן דקל וחומר שאין להוריד קרבן כשר. אמנם לא מסתבר דבר זה, דזה גופא הוי חידוש דאין להוריד קרבן כשר, והיה לרש"י לכתבו להדיא דאינו דבר המובן מאליו, ומה שכתב אפילו קאי אמה שכתב שקדשו המזבח, דבפסול הוה אמינא שלא קדשו קמ"ל שכן, ולא קאי על מה שכתב ואין מורידין אותו. וצ"ע.

האם יש איסור להוריד פסולים מעל המזבח

ויש לשאול, האם מה שאמרו שהמזבח מקדש וכו' ואם עלו לא ירדו, האם הוא היתר, דהיינו דאם תרצה תוכל להקריבם, אבל אינו חיוב ואינו איסור להורידם. או שמאחר שנראו להקרבה אסור לגרום להם להפסל מהקרבה. ושאלה זו יש לשאול בין לרש"י דסבירא ליה שאין איסור להוריד קרבן כשר מעל המזבח, ובין לרמב"ם דסבירא ליה שיש איסור כזה, דיש לומר שהוא דוקא בקרבן כשר, ולא בקרבן פסול, דשם הוא רק היתר.

ויש להביא ראייה לזה מלשון הרמב"ם דנקט בכלום, בין בפסולים בין בכשרים לשון לא ירד, דכתב ומפני מה לא יוריד הכל אלא יפשיט וינתח בראש המזבח, שכל הראוי לאשים אם עלה לראש המזבח לא ירד, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש, ולקמן לענין פסולין כתב, אבל קדשים שלנו או שלן הדם או הבשר או האימורים וכו', אף על פי שכל אלו פסולים אם עלו לראש המזבח לא ירדו.

ובשם רבינו הגר"ז הביאו לדייק מלשון רש"י במשנה שכתב המזבח מקדש, אפילו דבר פסול שעלה למזבח קדשו המזבח ליעשות לחמו ואין מורידין אותו. ע"כ. דלשון זה ליעשות לחמו הוא קשה, דענין זה של לחמו של מזבח נאמר לענין פסולין שמשלה בהן האור, דאז כיון שנעשו לחמו של מזבח דינם שגם אם ירדו יעלו, אבל כאן הרי אינו כן, שאם ירד לא יעלה, ומה כתב כאן רש"י דנעשה לחמו. ויש שרצו לומר שזו כוונת רש"י, דהוי כלחמו של מזבח לענין זה שיש עליו חיוב הקטרה, ולפי זה פשוט שאסור להורידו מעל המזבח.

גדר הכשר הקרבן הפסול שעלה על המזבח

אמנם דעת רבינו הגר"ז היא להיפך, דהביאו בשמו דכוונת רש"י לומר שדין הקטרת הפסולים על המזבח שקדשם אינם מדין הקטרת קרבן, דבהקטרת פסולים יש דין הקטרה מיוחד, ולא נחשב שמקטיר קרבן כשר, ואכתי יש לדון אם מחמת דין זה יש איסור להוריד אותם מהמזבח, או שהוא רק דין קליטה ואינו חיוב.

אמנם לקמן [ק"ט ע"א] כתב רש"י וז"ל, ת"ל לעשות - משמע הראויין לעשות אפילו אינו ראוי לבא מחוץ לפנים והני נמי כיון דאם עלו לא ירדו וכהן נזקק להפך בהם בצינורא או להעלותן מראש המזבח למערכה ראויין ליעשות קרינא ביה. ע"כ. הרי שאף בפסולים יש דין להתעסק בהקטרתם, ולכאורה ההסבר הוא דדינם כקרבן כשר ולא כהיתר בעלמא, ואין זה סתירה לדברי הגר"ז הנ"ל, דאפשר דלאחר שיש דין מיוחד בהקטרת פסולים הרי הם בכלל חיוב ההקטרה שהוא גם היפוך בצנורא וכיו"ב.

והנה לעיל [פ"ב ע"א ד"ה ואין] כתב רש"י בתוך דבריו, ואף על גב דפסולין שעלו לא ירדו ארצויי מיהא לא מרצו. ע"כ. וכתב רבינו רבי עקיבא איגר ועוד אחרונים נפקא מינה מדברי רש"י, שאם היה זה קרבן חובה, אף שעולה על גבי המזבח מכל מקום אינו יוצא בו ידי חובה, דאינו מרצה, ובפשטות אין הכוונה דוקא לקרבן כגון חטאת וכו', אלא אף בקרבן שבא על נדר, מכל מקום אינו יוצא ידי חובה, ויובן יותר ביסוד שהבאנו בשם הגר"ז בשיטת רש"י שהוא דין מיוחד בהקטרת פסולים ואין דין הקטרת קרבן.

ולכאורה תהיה נפקא מינה גדולה בזה, דאם נפסל קרבן התמיד בראש המזבח, או שעלה על גבי המזבח בשבת, אי אפשר להקטירו בשבת, דאין לו דין קרבן כאמור וממילא אינו דוחה שבת. וכבר הסתפק בזה המשנה למלך [פ"א מתמידין ומוספין ה"ז] ודייק מדברי הרמב"ם שאין להקריבו בשבת.

האם תהיה הקטרת אימורים אלו בלא זריקת דם

ובמשנה נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון בסוג הפסולים שאם עלו לא ירדו, דלדעת רבי יהודה מכה שלשת המיעוטים שבפסוק ילפינן ששלשה דברים אם עלו ירדו, שנשחט בלילה, ונשפך דמה, ויצא דמה חוץ לקלעים אם עלתה תרד. ר"ש אומר לא תרד. ובאופן שנשפך דמה הרי אין דם לזריקה, ואף על פי כן אומר רבי שמעון שאם עלה לא ירד, בין אימורי זבח רגיל ובין עולה, ומקטירים אותם בלא זריקה. ולכאורה גם זו ראייה לדברי הגר"ז שהבאנו לעיל דקידוש מזבח הוא דין מיוחד בהקטרת פסולים, ולא שניתן לו דין זבח כשר, דהרי לא מצאנו בשום מקום ריצוי בלא זריקה, ובדאי אין כאן דין הקרבת קרבן, אלא דין הקטרת בשר שנעשה לחמו של מזבח.

ומכל מקום שמענו שיש אפשרות של הקטרת בשר וכו' בלא זריקה כלל, אף זריקה פסולה, אבל לרבי יהודה אמרינן שאם נשפך דמה אם עלתה תרד, דהיינו לכאורה מחמת שאי אפשר לזרוק את הדם, ולפי זה היה צריך להיות שהוא הדין לכל קרבן שעלה על המזבח ואין דם לזרוק כדי להכשירו, שלרבי יהודה דינו שירד, ולא מצוינו שיהיה כשר רק באופן שהזיקה כשירה והבשר פסול, או אף הזריקה פסולה, אך יש לה הכשר במקום אחר, ולכן שם זריקה עליה.

והנה לקמן [פ"ה ע"א] אמרינן, אמר עולא אימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמן לא ירדו, נעשו לחמו של מזבחה. ע"כ.

ולעיל [פ"ג ע"ב] כתבו התוספות שני פירושים בדברי עולא, לפירוש אחד עולא קאי על דברי רבי שמעון, והחידוש הוא דלא אמרינן שאימורים אלו גרעו משאר דברים הנקטרים, הואיל ולא הוברר חלקם למזבחה, דעדיין אין שם קדשי קדשים עליהם, והרי הם כבשר קדשים הנאכל שעלה למזבחה שירד, שאינו ראוי למזבחה. אבל לרבי יהודה פשיטא שירד, דהרי לא גרע מגשפך דמה, שהרי אין כאן זריקה. אמנם בפירושים השני כתבו התוספות דדברי עולא הם אף לרבי יהודה, דיש לחלק היכא דבשעת העלאה על המזבחה כבר לא היה דם לזריקה, כגון שנשפך, דאז לא היה ראוי מעולם להקטרה, להיכא דבשעת העלאה היה דם והיה ראוי למזבחה כשזורק הדם, דאז אמרינן שהוברר לחלק המזבחה אף שעדיין לא נזרק הדם.

וכן דעת הרמב"ם דדברי עולא הם אף לפי רבי יהודה, כן פסק כרבי יהודה לגבי זבח שנשפך דמו שירד, ומאידך גיסא פסק דאימורי קדשים שעלו קודם זריקה לא ירדו, כעולא.

ובאחרונים דנו מה יהיה הדין אליבא דרבי יהודה אם לאחר שעלו האימורים למזבחה נפך הדם, האם בכהאי גוונא גם לרבי יהודה יקטיר, או דבעינן דוקא זריקת הדם, לדעת השפת אמת [לעיל מ"ח ע"א על תוד"ה הקומץ] אם נשפך הדם ואי אפשר לזרקו ירדו האימורים אם עדיין לא משלה בהם האור, אמנם הליקוטי הלכות והחזון איש כתבו דאף אם נשפך הדם יקטיר אף לרבי יהודה הואיל ונראה בשעת העלאה.

והנה בענין זה של אימורי קדשים קלים שעלו על המזבחה לפני זריקה שלא ירדו, נאמרו שני פירושים, דלרמב"ם הנ"ל לא נתפרש אם מקטירים אותם בלא זריקה, אך לפירוש במסכת מעילה ורבינו גרשום שם וכן משמע ברש"י לקמן, מדובר שיש דם ויכול לזרקו, ומשמע שלא יקטיר בלא זריקה, אף לדעת רבי שמעון דעולא בודאי מדבר גם אליביה.

ובעצם הענין הוא פשוט שמקטירים אף בלא זריקה, שהרי דעת רבי שמעון במשנתנו שכל הפסולים אם עלו לא ירדו, ואף עולה שנשפך דמה או שיצא, שאז אין דם לזריקה, אם עלתה לא תרד, ופשוט שמקטירים את העולה הנ"ל, רק כאן החידוש הוא באימורים שלא נתבררו על ידי הזריקה להיות כקדשי קדשים, שאף הם לא ירדו, וזה החידוש של עולא שנעשו לחמו של מזבחה, ככל דבר השייך למזבחה.

האם שייך לזרוק דם לאחר ההקטרה

והנה נתבאר דלשיטה דגם אליבא דרבי יהודה אימורים שהעלם למזבחה קודם זריקה לא ירדו אם היה הדם קיים בשעת ההעלאה, יש לדון מה הדין בנשפך הדם, אבל מכל מקום מבואר דאם הדם קיים ודאי צריך לזרקו, והוא אף לסוברים [החזון איש ועוד אחרונים] שמקטיר את האימורים מיד, אף קודם הזריקה, וצריך להבין, הלא לדעת רבי יהושע אם אין בשר אין דם, וצריך שיהיה בשר להתירו באכילה או אימורים להקטרה, וכאן כבר אין אימורים, ואיך יזרוק הדם. וכבר דברו האחרונים בענין זה האם שייכת זריקה בכהאי גוונא, וכתב האור שמח [פסולי המוקדשין פ"ב הכ"ו, בהוספות] להגדיר בזה, דיש להבין מה גדר החיוב שיהיה בשר או אימורים, האם הוא תנאי שהזריקה תתיר בשר או אימורים, ואם לא לא יזרוק, או שהוא תנאי שאין זורקים את הדם על קרבן אלא אם כן יש גם בשר וגם דם, ואין זה תלוי בהיתר הזריקה, ולפי הצד השני מובן שזורק הדם אף לאחר הקטרה, דסוף סוף הוקטר הקרבן. וכן הוכיח שם באור שמח כצד זה.

ובשם רבינו הגרי"ז הביאו לחדש, דיתכן אף כהצד הראשון, דבעינן שהדם יתיר את הבשר, אך מכל מקום אף אם כבר הוקטר הבשר, מכל מקום נקרא שהזריקה מתרת אותו, כיון שרק לאחר שנזרק הדם תחשב הקטרתו להקטרת קרבן.

וכל זה בקרבן כשר שהעלהו כנ"ל, ויש לדון בקרבן פסול שעלה על המזבחה ודינו שאם עלה לא ירד, האם אפשר לזרוק את הדם למרות שכל הבשר טמא ואין בשר להתיר, דהרי קיימא לן דאם נטמא הבשר אינו זורק הדם לשיטה זו, וכאן סוף סוף מקטירים את הבשר.

ולכאורה תלוי דגבר זה במה שהבאנו לעיל לדון במהות ההקטרה של פסולים, האם הוא מדין הקטרת קרבן, שהתורה הכשירה והתירה להקטירו, ולפי זה פשוט שייכול לזרוק הדם, או שהוא דין מיוחד של הקטרת פסולים, ולא הקטרת קרבן, וכך נקט רבינו הגרי"ז, ולפי זה אין מקום לזריקה, וצ"ע.

דין קדשים פסולים שירדו

ואמרו לקמן [פ"ד ע"א] כשם שאם עלו לא ירדו, כך אם ירדו לא יעלו, דהיינו שהזבחה נשאר פסול ולא הוכשר בעצם היותו על המזבחה, אבל יש אופן שאם ירד יעלה, דאמרו [פ"ה ע"ב] אמר עולא לא שנו אלא שלא משלה בהן האור, אבל משלה בהן האור יעלו. דהיינו דעל ידי ממשלת האור פוקע ממנו איסורו, ולכן יכול לחזור ולהעלותו.

וכמה צריך שתהיה ממשלת האור, כתב רש"י משלה בהן האור, כל דהו יעלו דנעשו לחמו של אש. ע"כ. ומצאנו עדיפות לפסולים אלו על פני בשר כשר, דבכשרים אמרנו שאם פקעו לא יחזיר, וכאן יחזיר, וכתבו התוספות לקמן שהחילוק הוא דבאברים שפקעו מדובר שכבר התעכלו

דף פ"ד ע"א

דאמר רבא מתנדב אדם מנחת נסכים בכל יום.

כתב השפת אמת דצ"ע אי דוקא מנחה עם יין כדין מנחת נסכים, ודאז המנחה אינה נקמצת רק כליל כמו מנחת נסכים, אבל באמת אינו יכול להתנדב מנחה בלי יין ושתהיה כליל. וכתב השפת אמת דנראה דיכול להתנדב גם בלי יין כיון דבמנחת נסכים היין אינו מעכב המנחה.

שר"ש אומר כל שפסולו בקדש הקדש מקבלו, לא היה פסולו בקדש אין הקדש מקבלו.

במשנה הקודמת דברנו על אלו סוגי קרבנות חל דין זה שאם עלו לא ירדו, ובמשנה זו אנו מדברים על סוגי הפסול שבו חל דין זה. ובמשנה יש מחלוקת בין רבי יהודה לרבי שמעון, שלרבי יהודה יש שלשה מיעוטים שמהם למדנו על הפסולים שאם עלו ירדו, והם שנשחט בלילה, ונשפך דמה, ויצא דמה חוץ לקלעים, שהכי מסתבר למעטם, ולרבי שמעון כל שפסולו בקדש הקדש מקבלו, לא היה פסולו בקדש אין הקדש מקבלו. ע"כ.

ומה נקרא פסולו בקודש, רש"י כתב וז"ל, משבאת לעזרה נפסלה. ע"כ. דהיינו שהיה פסולו במקום הקדש. ותמהו התוספות [לעיל ס"ח ע"ב ד"ה אמר] דלפי זה רובע ונרבע אחר שבאו לעזרה לא ירדו, ובמשנה סתם דרובע ונרבע לא היה פסולו בקודש. ועוד הקשו התוספות לעיל שהרי מלק בסכין אירע פסולו בעזרה ולא חשיב פסולו בקדש, ופירשו בתוספות דפסול הבא על ידי עבודה שכיזצא בה יש לה הכשר במקום אחר מקרי פסולו בקדש, כלומר שפסולו בדבר שהוא קדש במקום אחר, וכן כל שנשחטה בהכשר ואירע לו פסול אחרי כן כלומר שנפסל בקדושתו. ובאמת דברי רש"י תמוהים מאוד, דאף אם נאמר שלא נקט אופן מוזר שנרבעו בעזרה וכו', אך מכל מקום גם בעלי מומין בכלל זה, ובודאי יתכן שיפול מום בעזרה. ואילולי דמסתפינא הוה אמינא שגם רש"י מתכוין לדברי תוספות, ומה שנקט לשון הוא להסביר לשון בקודש, דמשמע דקאי במקום הקודש, שכך מורה הלשון, אבל ודאי אין המקום גורם, אלא הכונה במה שאמר שחל הפסול אחר שבאה לעזרה, היינו שבאה לידי הכשר עבודה, לאפוקי רובע ונרבע שלא באו לידי הכשר עבודה, וכן מליקה בסכין, מעולם לא בא לידי הכשר עבודה, והרי הוא כקמצים שלא קדשו בכלי דלית מאן דפליג שאם עלו ירדו משום דלא הוו ראויים למזבח כלל.

ובעלי מומין, ר"ע מכשיר בבעלי מומין.

בגמרא מבואר דאף לרבי עקיבא לא איירינן בכל המומים, רק בדוקין שבעין הואיל וכשרים בעופות. וכתב רמב"ם בפירוש המשניות, אין רבי עקיבא מכשיר מבעלי

במקצת ונעשתה בהם מצות הקטרה, מה שאין כן באלו שמשלה בהם האור כל שהוא, עדיין לא נתקיימה בהם מצוות הקטרה שחלה עכשיו אחרי שפקע איסורו, ולכן יחזיר.

ובמשנה למלך [פסולי המוקדשין פ"ג ה"ו] הסתפק האם ממשלת האור תועיל להקטיר גם פסולים כאלו שאם עלו ירדו, כגון נשפך דמה לרבי יהודה, וכתב להוכיח דתועיל אף לאלו, מיהו כתב לחלק בין פסולים אלו לשאר פסולים, דשאר פסולים אם ירדו לאחר ממשלת האור מצוה להעלותם כנ"ל, אבל אלו שדינם שאם עלו ירדו, אם פקעו לאחר ממשלת האור אין מצוה להעלותם, דמכח משילת האור לא מעלים את הפסול רק דרגה אחת, וכאן צריך להעלותו שתי דרגות, גם שיוכל להעלותו וגם שמצוה להעלותו. אמנם בקרן אורה כתב להוכיח מדברי רש"י דאף שתי דרגות מעלים את הנ"ל, ואף באלה מצוה להעלותם.

האם יש חילוק בין פסולי מזבח לאיסורי מזבח

והנה כתב הרמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק י"ח הלכה כ"א], ופגול או נותר או טמא שהעלן לראש המזבח משמשלה האור ברובן פקע איסורן מהן, והאימורין מצטרפין עם הבשר לכזית בין בעולה בין בשאר קדשים לחייב עליו משום פגול או נותר או טמא. ע"כ. וכתב המשנה למלך דחלוק דין פסולי מזבח לאיסורים, דהאיסורים פוקעים רק ברוב, והפסולים פוקעים בכל דהוא. אמנם הקרן אורה כתב שאין חילוק ביניהם ושיעורם שוה, ושכך משמע מן הגמרא, עיין באחרונים מה שכתבו ליישב קושייתו.

ורבינו הגר"ח כתב לייסד שדין משילת האור שמכשירה איסורים ופסולים היא מחמת שמשילת האור נחשבת הקטרה לרצון, ולכן גם מועיל להקיע פיגול. אמנם לפי זה יש לומר שלאחר שמשלה האור בהנ"ל הרי היא הקטרה לרצון, ואם כן זה כמו שהבאנו לעיל בשם רש"י דארצויי לא מרצו, ולכן אין להקטיר עולת תמיד שנפסלה בשבת ועלתה על גבי המזבח, אמנם זה עצמו לא קשה, דואי אסור להקטיר, דהרי תחילת ההקטרה אינה לרצון ורק אחר כך נהיה לרצון, אמנם לכאורה תהיה נפקא מינה למי שנפסל קרבנו, כגון נדר וכו', ועלה על גבי המזבח והקטירוהו, לכאורה אחר שמשלה בו האור חזר לו דין רצון כקרבן כשר ואם כן יצא ידי חובתו, ולא כמו שכתבנו לעיל. אלא אם כן נחלק בין ריצוי מצד ההקטרה לבין ריצוי מצד הגברא, שאינו מתרצה בקרבן כזה, וצ"ע.

וכתבו עוד בשם הגר"י דבמשלה בהן האור בבמה יש להסתפק אם ירדו, דלכאורה הרי במזבח בכה"ג לא ירדו משום שנעשה לחמו של מזבח, וא"כ יש לעיין האם דין זה הוא אף בבמה, או דדין זה הוא ג"כ מקדושת מזבח וא"כ בבמה תרד, וצ"ע.

מומים אלא המומים שיהיו בעין כגון הלובן והשחור ונקודה אדומה על לובן העין והקרום הקשה העולה בעין לצד האף והדומה לה לפי שכגון אלו המומין כשר בעופות רבי חנינא סגן הכהנים אומר דוחה היה אבא את בעלי מומין מע"ג המזבח.

ולשון משונה זה צריך ביאור, דלכאורה בא לומר דסבירא ליה דאם עלו בעלי מומין ירדו, ונקט מעשה רב למען נדע את ההלכה. והרע"ב פירש במשנה וכתב, שאם עלו דוחה היה אותן כלאחר יד ולא היה מורידן דרך בזיון בפרהסיא ובהא פליג אתנא קמא דאמר ירדו. ע"כ. דהיינו דלפי זה יש שלש דעות, לתנא קמא ירדו, לרבי עקיבא לא ירדו, ולאביו של רבי חנינא סגן הכהנים ירדו בצנינעא. וכתב השפת אמת דבעיקר הפירוש דכלאחר יד אין מובן הענין, מה נפשך, אי הלכה דבעל מום ירד למה לא ירד בהדיא טפי מכל שאין פסולן בקודש.

והרמב"ם, אף שפסק בפירוש המשניות כרבי חנינא לא הזכיר ענין זה של דחיה בפסקי ההלכות ביד החזקה, ותמהו באמת האחרונים למה השמיטם.

כשם שאם עלו לא ירדו, כך אם ירדו לא יעלו.

גם זה לשון משונה, דמי תלה זה בזה שאמר לשון כשם, וכתב השפת אמת דהיה נראה דכמו דאם עלה היינו ע"ד להקריב, דכלי שרת אין מקדשין אלא מדעת, בירדו נמי דוקא שהורידן בכוונה, אבל בנפל מעצמו י"ל דיעלה. ע"כ. וזה חידוש גדול. ובפשוטו היה נראה לומר שזה גופא בא לומר מה הוא יסוד הקטרת פסולין, דאינו מחמת שינוי מהות הפסול, אלא דוקא מחמת מציאותו על גבי המזבח, אבל הוא עצמו לא חל בו שום שינוי עד שתמשול בו האור כמו שכבר כתבנו, ולכן ממילא דינו שאם ירד לא יעלה, דלא חל בו שום שינוי ואם כן חוזר האיסור להעלותו על גבי המזבח, וזה מבואר בלשון לא ירדו, דהיה לו לומר אם עלו יקטיר, או יזרוק וכו', ומבואר שהמקום גורם, שלא ירדו, וממילא יקטיר, וממילא כשאין מקום אינו יכול להעלות.

דף פ"ז ע"א

כולן שפקעו מעל גבי המזבח לא יחזיר. וכן גחלת שפקעה מעל גבי המזבח לא יחזיר.

וברמב"ם [הלכות מעשה הקרבנות פרק ו' הלכה ב'], צמר שבראשי כבשים ושיער שבזקן התיישים והעצמות והגידיים והקרניים והטלפים בזמן שהן מחוברין מקטירין את הכל, ואם פרשו לא יעלו שנאמר עולותיך הבשר והדם, וכולן שפקעו מעל המזבח לא יחזיר, וכן גחלת שפקעה מעל המזבח לא יחזיר.

[הלכה ג'] איברים שפקעו מעל המזבח אם יש בהן ממש אפילו פקעו אחר חצות הלילה יחזיר, שנאמר על מוקדה על המזבח כל הלילה, ואם אין בהם ממש אפילו פקעו קודם חצות לא יחזיר, נתחרך הבשר ויבש עליהן כעץ ופקעו קודם חצות יחזיר אחר חצות לא יחזיר.

[הלכה ד'] איברים שפקעו מעל גבי המזבח, קודם חצות יחזיר ומועלין בהן, לאחר חצות לא יחזיר ואין מועלין בהם.

כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו, כך הכבש מקדש. כשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן, כך הכלים מקדשין.

וברמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה י"ח], מזבח הפנימי מקדש פסולים בין ראויין לו בין שאינן ראויין לו, אבל מזבח החיצון אינו מקדש אלא פסולין הראויין לו כמו שביארנו, כיצד מזבח החיצון שעלו לו זבחים שנפסלו לא ירדו, עלתה לו קטרת זרה תרד שאין הקטרת זרה ראויה למזבח החיצון, אבל מזבח הפנימי שעלה לו קומץ מנחה בין כשר בין פסול לא ירד וכן כל כיוצא בזה, כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש ושאר כלי השרת מקדשין את הראוי להם, שהרי נאמר בכלים כל הנוגע בהם יקדש, משיגיע לכבש דבר הראוי לו לא ירד ואף על פי שנפסל, וכן כשיגיע לכלי שרת כל דבר הראוי לו מתקדש ולא יפדה לעולם ואף על פי שנפסל כמו שביארנו באיסורי המזבח.

דף פ"ז ע"א

איברים שלנו בעזרה מקטר והולך כל הלילה.

רש"י בתחילת מסכת ברכות כתב דאף שגזרו חכמים בדברים שמצותם עד עמוד השחר שלא יעשה כן אחר חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה, לא קאי על הקטר חלבים וכו' דדינם שיעלה עד עמוד השחר. וכן משמע הלשון דסוגיין, דמקטר והולך כל הלילה. אמנם הרמב"ם [הלכות מעשה הקרבנות פרק ד' הלכה ב'] כתב, כל שקרבו מתיריו ביום מעלין אותו על המזבח כל הלילה, כיצד זבחים שנזרק דמם ביום מקטירין אימוריהן בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכן איברי העולות מקטירין אותן בלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכדי להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואיברי העולה אלא עד חצות הלילה. ע"כ. וכן דעת תוספות בפסחים. וצ"ע מלשון סוגיין. וכן יש באחרונים [אור שמח שם] שכתבו דגם רש"י התכוין רק על החלבים, אבל אברים צריך להקטיר עד חצות, וגם זה צ"ע מלשון סוגיין. בעא מיניה רבא מרבה לינה מועלת בראשו של מזבח, או אינה מועלת בראשו של מזבח.

וברמב"ם [הלכות פסולי המוקדשין פרק ג' הלכה י"א] איברים וחלבים וקמצים שלנו בראשו של מזבח כאילו לנו בעזרה ואם ירדו לא יעלו, אבל אם לא ירדו מקטירין אותן לעולם.

ומלשון ראשו של מזבח משמע לכאורה שרק בראש המזבח ממש לא תהיה לינה, אבל בשאר מקומות תהיה לינה, ובגמרא ביומא [מ"ה ע"ב] מצאנו בזה מחלוקת בראשונים אם לינה מועלת על הסובב, עיי"ש.

כבש מנין.

חזינן דאין דין הכבש כדין מזבח לענין הקטרה, דאם הוא ראוי להקטרה אמאי בעינן קרא לרבות כבש, הוא הוא חלק מן המזבח. וכן כתבו הרבה אחרונים והוכיחו שאין הכבש מקום הקטרה [רעק"א על המשניות, הקרן אורה והחזון איש]. אמנם דעת השפת אמת שאפשר להקטיר על הכבש, וכן כתבו בשם רבינו הגרי"ז להוכיח שדעת תוספות כן.

ולעיל אמרו שהיו למזבח כמה כבשים, ויש לדון האם לכולם יש דין מזבח לכל האמור לעיל, אם לענין קידוש פסולים, או לדין אבנים שלמות. ונחלקו בזה האחרונים, דהתוספות יום טוב נקט שדין הכבשים הקטנים כדין הגדול, ודעת החזון יחזקאל דאין דינם ככבש הגדול.

דף פ"ה ע"א

ת"ר כלי קדש שניקבו אין מתיבין אותן, ואין מתיבין לתוכן אבר, נפגמו אין מתקנין אותן; סכין שנפגם אין משחיזין את פגמתה, נשמטה אין מחזירין אותה.

וברמב"ם [הלכות כלי המקדש פרק א' הלכה י"ג], כפות והקערות שמקבלין בהם המנחות וכן המזרקות שמקבלין בהן הדם ושאר כלי השרת כולן של כסף ושל זהב היו ומותר לעשותן משאר מיני מתכות כמו שביארנו וכולן מתקדשין במלאכתן, ואם נשברו מתיבין אותם ועושה אותן כלי אחר ואין קדושתן מסתלקת מהן לעולם. [הלכה י"ד] כלי הקדש שנקבו או שנסדקו אין סותמין אותן אלא מתיבין אותן ועושין אותן חדשים. [הלכה ט"ז] סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו ואין משחיזין אותו, אלא גונזין אותו בצד ההיכל בין הקודש והאולם לדרום

ועושין אחרים, שאין עניות במקום עשירות. ע"כ.

מבואר ברמב"ם החילוק בין כלים לבין סכין, דסכין אין מתקנים, וגם אין מתיכים, וכתב הטעם דאין עניות במקום עשירות, מה שאין כן בכלים שכתב שמתיכים אותם ורק אין מתקנים, ומסתבר שהוא משום שאין הדבר נאה ואינו דרך כבוד, ולא הוצרכנו לסברא של אין עניות במקום עשירות רק במקום שאין התיקון ניכר. וצריך להבין מהיכן למדנו חילוק זה, דמאי שנא הא מהא. ולכאורה למד כן הרמב"ם ממה שאמרה הגמרא אבא שאול אומר סכין מטרתה היתה במקדש, ונמנו עליה כהנים וגנזוה, דהוא שפת יתר, דמה בא ללמדנו, ונראה כסיפורי דברים בעלמא, אלא היא גופא, דלא הזכיר כאן התכה, אלא גניזה, ולכך היו צריכים להמנות עליה מפני שהוא ביטול הכלי לגמרי, ועל התכה וכו' לא אמרינן אין עניות במקום עשירות, ואם כן היה לנו להתיכה, וחזינן דסכינים אין מתיכים אלא גונזים.

דף פ"ה ע"ב

מביא תכלת וארגמן ותולעת שני שזורין, ועושה אותן כמין רימונים שלא פיתחו פיהן וכמין קונאות של קנסות שבראשי תינוקות, ומביא שבעים ושנים זגין שבהן שבעים ושנים עינבלין, ותולה בהן שלשים וששה בצד זה ושלשים וששה מצד זה.

כתב הרמב"ם [הלכות כלי המקדש פרק ט' הלכה ד'], ומביא תכלת וארגמן ותולעת שני כל מין משלשתן שזור שמונה לפי שנאמר בשוליו משזר, נמצאו חוטי השולים ארבעה ועשרים, ועושה אותן כמין רמונים שלא פתחו פיהן ותולה אותן במעיל, ומביא שנים ושבעים זוגים ובהם שנים ושבעים עינבלים הכל זהב ותולה בו ששה ושלשים בשולי כנף זה וששה ושלשים בשולי כנף זה, והזוג עם הענבול התלוי בין שניהם כאחד נקרא פעמון עד שיהיו שוליו משני צדדיו פעמון ורמון פעמון ורמון. ע"כ. והיא גם דעת רש"י, שהפעמונים היו בין הרמונים, והפעמונים עצמם השמיעו קול מחמת הענבלים. ויש אומרים שהיו הפעמונים משמיעים קול כשהיו פוגעים ברמונים. אמנם דעת הרמב"ן בחומש שהפעמונים היו בתוך הרמונים.